

RUNO OULUN PALOSTA JOHTI PANKIN PERUSTAMISEEN

Lainaan tätä Pohjolan Työn käyttämää sattuvaa otsikkoa, koska siihen tuntuu sisältyvän symboliikkaa, joka kattaa pakinani muunkin kuin pankin osalta. PT otsikoi näin kertoessaan lokakuussa Oulun Säästöpankin 125-vuotistaipaleesta. Oulun vanhimmista liikelaitoksista on tänä syksynä kaikkiaan kolme viettänyt »juhlaa työn merkeissä»: »Säästö-Bankon» lisäksi Pohjalainen Kirjakauppa Osakeyhtiö ja Osakeyhtiö H. W. Snellman.

Oulun vanhimpana liikelaitoksena) on jo kauan pidetty Pohjalaista Kirjakauppaa. Siinäpä kauppaliike, joka vuosikymmenessä »vanheni» sata vuotta, kirjoitin jo äskettäin »Pohjalaisen» juhlapäivänä Oulu-lehteen, ainakin melkein sata vuotta, yhdeksänkymmentä kumminkin. Ja tämä tapahtui yhdeksän vuotta sitten. Pohjalainen Kirjakauppa, oululaisten ja monen monien muidenkin vanha tuttu »Päärtaali», valmistautui 1961 satakaksikymmenvuotisjuhlaansa, kun yhtäkkiä ilmeni, että Bergdahlien firma itse asiassa oli jatkoa jo 1760 Oulussa alkaneelle ja virallisesti rekisteröidylle liiketoiminnalle. Ensimmäinen yhteenveto liikkeen »uudesta» vanhasta historiasta julkaistiin kirjasssa Kirjailijain Oulu²⁾,

josta »Pohjalainen» talvella 1961 otti oman violetinvärisen eripainoksensa.

Kymmenen vuotta sitten oli ansioituneella vanhalla kirjakauppialla ja kirjakauppojen luottamusmiehellä A. W. Stenbergillä tekeillä käsikirjoitus Suomen ensimmäisistä kirjakauppiasta (ilm. Tammen kustantamana 1962). Stenbergin tutkimuksista ilmeni, että 1760 sai Johan Holm Ruotsin kuninkaalta kirjansitojamestarin valtuudet sekä oikeuden harjoittaa kirjansitojamestarin ammattia Oulun kaupungissa. Hän sai sitomossaan myydä myös aapisia, katkismuksia ja virsikirjoja sekä muita pienehköjä kirjasia. Tätä pitää Stenberg oululaisten kirjakaupan alkuna. Vuonna 1803 Holmin leski solmi avioliiton kirjansitojamestari Jöns Holmströmin kanssa, »kuten ammattikuntalaitoksen säännöt edellyttivät». Koska nainen ei avioliitossa voinut hallita itseään (!) eikä omaisuuttaan, siirtyivät kaikki oikeudet (myydä hengellistä ym. kirjallisuutta) Jönsille. V. 1841 tämän liikkeen peri mutkan kautta suoraan kirjansitojamestari Johan Bergdahl (Länsi-Pohjan Räneästä). Hän solmi ensimmäisen avioliittonsa (tässä Panu Oulu-lehdessä julkahu puppu, Johan ei ollut

leski) Holmströmin perineen veljentyttären Anna Magdaleena Holmströmin kanssa.

Näin olemme siis Bergdahleissa, joista näytän kirjoittaneen mm. jo Joulu-Kaltioon 1951. Johania on sitten Oulussa seurannut neljässä sukupolvessa vaikka kuinka monta »Päärtaalia», aikanaan kirjansitomasta kirjapainoksi ja edelleen kirjakaupaksi laajentuneen liikkeen palveluksessa poika Benjamin Bernhard eli BBB (»P. P. Perhtaali») ja hänen puolisonsa Emilie (o.s. Reis), pojanpoika Lauli ja hänen puolisonsa Katri (o.s. Lang), Laulin lapset Terttu Hyvärinen ja Arvo Rounaja ja nyt myös Seppo Arvonpka Rounaja.

Bergdahlit ovat Oulussa ehtineet harjoittaa kaikkia ammatteja, jotka vähänkään hauskatavat painomusteelle. Lystikästä tässä kaikessa kuitenkin on, että edellä kerrotut vanhimmat oululaiset kirjansitojamestareet eivät olekaan aivan sama asia kuin virallisesti vanhimpien kirjakauppa-oikeuksien periytyminen. Tähän olisi oikeastaan hauska palata, vaikka asiasta on kyllä Kaltiossakin kirjoitettu.³⁾

Aloitin tulipaloista. Bergdahl-Pohjalaiselle ei tulipaloista totisesti ole ollut iloa eikä edes välillistä hyötyä. Oululle tuhoisimmaksi muodostuneessa pommituksessa helmikuussa 1944 paloi liikkeen vanha toimipaikka Oulun Kirkkokatu 17:ssä. Sen mukana tuhoutui korvaamattomia kirja-aarteita, ainoiskappaleita oululaista kulttuurihistoriaa. — Tulipalo sen sijaan antoi aikanaan sytykkeen nykyisen Oulun Säästö-

169

pankin perustamiselle. Suur-tulipalon tuhosta melkein koko Oulun toukokuun 23:ntena 1822 vaikutti Oulun »kaupunginlääkäriinä» professori Gustaf Mikaelinppa Toppelius, avo-jalkainen oululainen, josta Oulun Säästöpankin 100-vuotishistorian kirjoittaja lehtori Reino Routavaara sanoo, että (tämä) »monipuolisesti sivistynyt ja lahjakas mies on epäilemättä huomattavimpia henkilöitä viime vuosisadan alkupuoliskon ajan Oulussa, hän on todellinen persoonallisuus...» Ryhdymmeä mihin hyvänsä tuonaikaiseen oululaisasiaan, kaikkialla kohtaamme myös professori Toppeliuksen.

Oulun tuho kaikkine seurausilmiöineen järkytti Toppeliusta niin kuin kaikkia ajattelevia ihmisiä säätyyn katsomatta. Routavaara olettaa Toppeliuksen olleen jo hyvinkin varhain selvillä säästöpankkiaatteesta, mutta käytännölliset toimet Oulun jälleerakentamiseksi veivät sekä kaupunginlääkäriin että muiden ajan. Toppeliuksen ja kumppaneiden toimesta syntyi 1828 mm. Oulun läänin Talousseura (Oulu l. huoneen-hallituksen Seura). Kun surkiasta palosta oli kulunut kymmenen vuotta, julkaisi Toppelius runokirjansa Oulun Palosta 23:tenä päivänä Touko-kuussa 1822, »Präntätty C. E. Barckin tykönä». Kirjasella oli toistasataa ennakkotilaajaa ja rahoittajaa, joiden kaikkien nimet ja lahjain määrät runoilijamme painatti vihkoseensa.

Runon esipuheessa on lausuttu Oulun ensimmäisen säästöpankin syntysanat. Asiasta oli kylä kirjoitettu jo Oulussakin ennen tätä. Barck oli 1829 ryhtynyt julkaisemaan sanomalehteä Oulun Wiikko-Sanomia, jonka puuhamiehiin luonnollisesti myös Toppelius kuului. Toukokuun 9:ntenä 1830 oli OWS kirjoittanut »Säästö-Ban-koista». Aate — nimenomaan aate! — oli ilmassa. Mutta Toppelius halusi runokirjallaan panna alulle rahaston, jonka varassa sitten olisi helpompi... Rahastoa hoidettiin huolellisesti, niin että siinä vuoden 1843

lopulla oli 4.300 assignatoripulaa. Ja nyt olikin aika kvpsä: 1845 aloitti Uleåborgs Stads Spar-Bank. Säännöt painettiin »Barckin tykönä» ruotsiksi ja jonkin verran lyhennettyinä suomeksi.

Gustaf Toppelius oli muutama vuosia Oulun palon jälkeen rakennuttanut talon isältään kuvamaalari Mikael Toppeliukselta perimälleen tontille nyk. Torikatu 16. Tämän talonsa hän 1840-luvun alussa oli korotuttanut kaksikerroksiseksi, jonkalaisena me sen tunnemme. Talo on nimittäin paikallaan tänäkin päivänä. Laajennetun talonsa alivuokralaisiksi Toppelius oli ottanut itsensä lääninhallituksen. Tässä samaisessa Toppeliuksen talossa Torikatu 16 aloitti sitten 1845 myös Oulun Säästöpankki. Toppelius oli pankin ensimmäinen puheenjohtaja, tavallaan kai pankinjohtaja. Ensimmäisenä sihteerinä oli lääninrahastonhoitaja Johan Christian Wichmann, jonka lääninhallituksessa Toppeliuksen talossa sijainneesta työhuoneesta tuli Oulun ensimmäinen »pankki».

Onkohan lukijoista kukaan tullut ajatelleeksi, että kun Sara Wacklin »Sataisissa muistelmissaan» 1844 kirjoittaa »Ylistetty suomalainen runoilija Toppelius on sanonut», tarkoittaa hän ilmeisesti Gustaf Toppeliusta. Hieman myöhemmin kirjansa viimeisessä luvussa hän kertoo, että »weljekset Uus-Kaarlepyyn tohtori-wainaa Z. Topelius (Sakari T:n isä) ja Oulun lääkäri, professori G. Top(p)elius, ovat toimittaneet monta suomalaista kirjapainosta ja antaneet suloja suomalaisia runoja, satuja ja sananlaskuja.» (Suomennokset J. Aulénin ensimmäisestä suomennoksesta 1872).

Tässä samassa numerossa Kaltiolla on tilaisuus julkaista Pohjois-Pohjanmaan Museon johtajan, fil.maisteri Aarne Kopiston mielenkiintoinen Toivolaivan monografia, itse »päähenkilön», Toivon, kuvat ja laivan molempien kapteenien kuvat. Nämä kapteenit olivat sat-

tumalta täydet kaimakset, mellemmat nimeltään Henrik Wilhelm Snellman, serkuksia. Henrik Wilhelm Johan-Wilhelminka on eräs Oulun historian legendaarisimpia hahmoja, niin kuin on hänen laivansa »Toivo» Oulun merihistorian lauletuimpia laivoja ellei vain lauletuin. Kun H. W. Snellman 1879 asetui maihin ja ryhtyi kauppiaksi, oli Oulussa nykyisen Taliintin aukion paikalla L. H. Löfgrenin rautakauppa, perustettu 1840-luvulla. Kesäkuun 9. päivänä 1881 pidetyssä huutokaupassa 33-vuotias merikapteeni Snellman osti Löfgrenin perikunnan talon ja tontin. H. W. Snellmanin 80-vuotishistoriikin kirjoittajan Einari Kaskimiehen käsityksen mukaan HW oli ostanut talossa olleen rautakaupan varaston jo tammi-kuussa 1880.

Löfgrenin »kivijalassa» aloitti HW määrätietoisesti erikoistumisensa. Marraskuun 3. päivänä 1882 (ei 1884, kuten Kaskimies kirjoittaa) tuhosi punainen kukko suuren osan keskeisintä Oulua, Plaanaojan, Iso (Uusi)kadun, Pakkahuoneenkadun ja meren väliset korttelit. Ei vain HW vaan palosta kärsineetkin saattoivat nyt sanoa, että oli onni onnettomuudessa, että Oulussa oli niinkin pitkälle erikoistunut rautakauppias kuin merikapteeni Snellman. Historioitsija sanookin, että paloa seuranneena vilkkaana rakennuskautena oli rautatavara luonnollisesti erittäin kysytyä. Tämä oli HWS:n loistoai-kaa. Liikkeen nimi vakiintui jo tällöin kansan suussa tutuksi »Hooveeksi». Seuraavtakaa vuodet eivät olleet huonoja, tuli rautatie 1886 (jostain omittuisesta syystä Kaskimiehellä on taas v:luku 1884), oli alkanut puhelinliikenne, meijeriliike alkoi kehittyä. Oulussa oli

jatkaa siv. 164

¹⁾ Oulun Vanhalla Apteekilla on tosin ikää jo reippaasti yli 200 vuotta, mutta jotenkin kirjoittajasta tuntuu, ettei apteekkia voi pitää varsinaisena liikelaitoksena. Menestyviä laitoksiahan ne kyllä yleensä ovat olleet. Konkurssin tehnyt apteekkari (sellaisestakin kirjoittaja on kuullut) on kai pikemminkin kuriositeetti! — Apteekkari Martti Suomalainen on muuten kirjoittanut Vanhan Apteekin 200-vuotishistorian, jota valitettavasti ei ole painettu.

²⁾ Atte Kalajoki, Kirjailijain Oulu, Koskenniemen pihalta Paulaharjun portille. Pohjankaltio 1961.

³⁾ Matti Hakkarainen, Oulun kirjakauppareinteitä. Bergdahlit ja Carlssonit. Barckit ja Nikat. Kaltio 2—3/1963.

RUNO OULUN PALOSTA ...
jatkoa sivulta 170

kin tuolla vuosikymmenellä todella vilkasta. Yliättävän nopeasti näyttävät kohonneen tuhkaista ja raunioista myös palaneen alueen talot, mm. Rantakadun ja Pakkahuoneenkadun kulmaukseen tyylikkää Petrellin (nyk. Teräs) ja Svelin (nyk. yliopiston arkkitehtiosasto) kivitallot jo 1884. Samoihin aikoihin sai nykyisen muotonsa myös Rantakatu 1, »Piispanlinna», talo, joka 1896 siirtyi rautakauppias H. W. Snellmanin omistukseen.

Tähänpä sopiikin tarina päätää. Huomaamme, kuinka läheisesti historian tapahtumat, liiketoimet, runoilijain ja kirjoittamiset nivoutuvat moniselitteiseksi kulttuurikudokseksi.

Panu